

**ГАРАНТІЇ ЕКОНОМІЧНИХ І СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ
ЗАПОБІГАННЯ ПОШИРЕННЮ COVID-19 В УКРАЇНІ**

Олександр Ігорович ЗОЗУЛЯ,

*доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри
фундаментальних та юридичних дисциплін
Харківського національного університету
внутрішніх справ*

Протиепідемічні заходи із запобігання поширенню COVID-19 в Україні передбачають істотне обмеження реалізації низки основних прав людини. А зумовлена запровадженими карантинними заходами складна соціально-економічна ситуація виявляє необхідність додаткової підтримки Україною
© Зозуля О. І., 2020

як соціальною державою своїх громадян. У зв'язку із цим в контексті забезпечення дотримання економічних і соціальних прав людини в умовах пандемії COVID-19 й актуалізуються питання їх гарантування.

Передусім, слід відзначити затвердження Закону України від 17.03.2020 р. № 530-IX [1], що закріпив низку соціально-економічних, організаційних й інших гарантій (заборона примусового виселення із житла і нарахування неустойки за несвоєчасну оплату житлово-комунальних послуг, заборона проведення планових перевірок у сфері господарської діяльності, не включення відпустки без збереження заробітної плати на період карантину у загальний термін тощо). Загалом це мало на меті створення додаткових умов реалізації громадянами гарантованих Конституцією України та Європейською соціальною хартією від 03.05.1996 р. прав на підприємницьку діяльність, працю, соціальне забезпечення та захист, охорону здоров'я, безпечне довкілля та інших. Однак, маємо не погодитись із рекомендаційно-дозвільним характером формулювання частини положень Закону України від 17.03.2020 р. № 530-IX (наприклад, роботодавець «може» доручити працівнику виконувати роботу вдома, надати за його згодою відпустку), що не можуть істотно впливати на дотримання відповідних конституційних прав людини. Подібний суперечливий інформаційно-рекомендаційний характер має й Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2020 р. № 256, що замість розширення реальних гарантій трудових прав громадян обмежується лише закликком до дотримання прав працюючих вдома державних службовців і працівників й утримання від їх звільнення.

Як недолік також зауважимо затвердження Закону України № 530-IX лише 17.03.2020 р., хоча передбачені ним гарантії конституційних прав людини мали би запроваджуватись одночасно із встановленням карантину ще 12.03.2020 р., що сприяло би не тільки дотриманню конституційних прав людини, але й ефективності заходів із запобігання поширенню COVID-19 (наприклад, щодо звільнення від податків лікарських засобів, медичних виробів і обладнання).

Гарантії реалізації соціальних, економічних й інших прав людини в умовах запобігання поширенню COVID-19 дістали більш розгорнутої регламентації у Законах України від 17.03.2020 р. № 533-IX [2] і від 30.03.2020 р. № 540-IX [3]. Попри непоодинокі недоліки юридичної техніки та ухвалення значно пізніше після запровадження карантинно-обмежувальних заходів, дані законодавчі акти загалом встановили необхідні гарантії забезпечення дотримання конституційних прав людини на охорону здоров'я, безпечні умови праці, підприємницьку діяльність, соціальний захист тощо. Перш за все, йдеться про призупинення нарахування (застосування) низки податків, зборів і платежів (зокрема плати за землю, податку на нежитлове нерухоме майно, страхового внеску, ввізного мита на певні товари), що з огляду на істотні урядові обмеження в рамках запобігання поширенню COVID-19 права на свободу пересування та роботи суб'єктів господарювання покликано створити умови реалізації гарантованого ст.48 Конституції України [4] і ст.11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. права на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї. Водночас вважаємо

дискусійним запропоноване законопроектом від 30.03.2020 р. № 3293 звільнення від сплати «усіх податків і зборів» юридичних осіб і підприємців, діяльність яких була призупинена на час карантину, що могло би негативно позначитись на спроможності державного фінансування заходів запобігання поширенню COVID-19, соціальних виплат і та ін.

З іншого боку, незастосування штрафних санкцій за порушення податкового законодавства та звільнення споживача від відповідальності за прострочення платежів по споживчому кредиту (як і запропонована у різних законопроектах повна заборона нарахування штрафів за договорами) не тільки є дієвими соціально-економічними заходами підтримки громадян в умовах пандемії COVID-19, але й може заохочувати їх до подібних порушень. Те ж саме загалом стосується й встановленої заборони здійснення контролю у сфері господарської діяльності (за деяким виключенням), що не лише стимулює підприємництво, зосереджує діяльність держави на заходах запобігання поширенню COVID-19 та мінімізує контакти працівників контролюючих органів із громадянами, але й може мати наслідком своєчасне не виявлення порушень, наприклад, прав людини на якісну і безпечну продукцію та усі види послуг і робіт, а також на належні, безпечні і здорові умови праці. З іншого ж боку, варто позитивно відзначити передбачене державне регулювання та контроль цін на лікарські засоби, товари медичного призначення та соціально значущі товари, що, обмежуючи свободу підприємництва, покликано забезпечити права на охорону здоров'я та на достатній життєвий рівень в умовах пандемії COVID-19.

Зазначимо, що згідно Закону України від 30.03.2020 р. № 540-IX «наймач може бути звільнений від плати за користування майном» [3], що за своїм формулюванням було суто рекомендаційним приписом, а не реальною гарантією прав людини в умовах запобігання поширенню COVID-19 (хоча, наприклад, у законопроекті від 06.04.2020 р. № 3308 подібна норма мала саме імперативний характер). На нашу ж думку, з урахуванням прав та інтересів як наймача, так і наймодавця, держава мала би сформулювати більш розгорнутий механізм і критерії звільнення/відтермінування плати за користування майном, зменшення її розміру тощо. Зокрема досить виваженим вбачається запропоноване у законопроекті від 22.04.2020 р. № 3377 зменшення плати за користування нерухомим майном на вимогу наймача, який під час карантину не може його використовувати у підприємницькій діяльності, до розміру відповідних податків, зборів і платежів, які вносяться за таке майно. Натомість же до дійсно істотних гарантій економічних, соціальних та інших прав людини, передбачених Законом України від 30.03.2020 р. № 540-IX, можна віднести, наприклад, продовження на строк дії карантину відповідних юридично значущих строків, надання статусу безробітного та призначення допомоги по безробіттю з першого дня реєстрації такої особи, автоматичне продовження строку низки соціальних виплат та інше.

Поза цим, досить дискусійним вбачається встановлення Законами України від 17.03.2020 р. № 533-IX [2] і від 07.05.2020 р. № 587-IX розміру допомоги по тимчасовій непрацездатності особам, які перебувають у закладах охорони здоров'я або на самоізоляції у зв'язку з заходами

запобігання поширенню COVID-19, у 50 відсотків середньої заробітної плати незалежно від страхового стажу. Адже вказане фактично обмежує конституційне право на соціальний захист, а саме право застрахованих осіб, які мають страховий стаж більше трьох років, на отримання більшого розміру допомоги. Натомість встановлення у таких випадках виключення для медичних працівників (для яких розмір допомоги по тимчасовій непрацездатності складає 100 відсотків середньої заробітної плати незалежно від страхового стажу) має ознаки дискримінації. У той же час як позитив слід відзначити надання допомоги по тимчасовій непрацездатності саме за весь період до відновлення працездатності незалежно від звільнення чи припинення підприємницької діяльності застрахованої особи, що водночас потребує узгодження з закріпленими ст. 23 Закону України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV підставами відмови в наданні такої допомоги, зокрема у разі перебування у відпустці без збереження заробітної плати.

Крім того, Законом України від 07.05.2020 № 588-IX як додаткові соціальні гарантії передбачено відповідні страхові виплати медичним працівникам у разі встановлення інвалідності протягом року внаслідок захворювання COVID-19 або смерті, надання медичним працівникам, померлим внаслідок інфікування COVID-19, статусу військовослужбовців. Погоджуючись із важливістю подібних гарантій, відзначимо потребу їх поширення й на інших працівників, що здійснюють заходи із запобігання поширенню COVID-19, запровадження страхових виплат і у разі лише захворювання на COVID-19, напрацювання порядку встановлення групи інвалідності через захворювання COVID-19 тощо.

Забезпечення прав людини в умовах пандемії COVID-19 потребує встановлення й інших істотних гарантій. Так, наприклад, станом на 11.05.2020 р. до парламенту було подано понад 20 законопроектів щодо економічної та соціальної підтримки населення в умовах пандемії COVID-19. Проте більше половини таких законодавчих ініціатив, навіть не супроводжуючись необхідним фінансово-економічним обґрунтуванням, мають ознаки законодавчого спау.

Таким чином, чинне законодавство наразі встановлює низку дієвих гарантій реалізації економічних, соціальних й інших конституційних прав людини в умовах запобігання поширенню COVID-19 в Україні. Їх удосконалення першочергово має спрямовуватись на забезпечення системності та своєчасності встановлення таких гарантій і механізму їх реалізації, відповідності гарантій суспільним інтересам і можливостям держави, надання їм юридично обов'язкового та недискримінаційного характеру. Гарантії економічних і соціальних прав людини в умовах пандемії COVID-19 мають передбачати різні форми соціальної та фінансової підтримки вразливих груп населення, водночас не заохочуючи порушення громадянами податкового та іншого законодавства.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 17.03.2020 № 530-IX. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 52.

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 17.03.2020 № 533-IX. *Офіційний вісник України*. 2020. № 26. Ст. 958.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03.2020 № 540-IX. *Офіційний вісник України*. 2020. № 30. Ст. 1059.

4. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.